

VIAȚA ȘI IDELETNICIRILE ȚĂRANILOR DIN UNELE SATE DE MUNTE HUNEDORENE REFLECTATE ÎN DOUĂ DOCUMENTE DIN 1919

MARCEL ȘTIRBAN

Documentele de epocă au constituit și vor continua să formeze categoria izvoarelor istorice de prim rang. Și drept este să fie așa, căci multe veacuri din istoria popoarelor — începînd cu cele ale antichității sclavagiste, întregul ev mediu, toată epoca modernă, o bună parte din istoria contemporană — au fost și sînt încă mereu reconstituite, imaginar, istoricește, prin intermediul lor.

Mărturiile directe, documentele atestă grăitor viața bună sau rea a unui grup de oameni constituit din clase sociale sau pături avute și sărace, scot în relief necentenita luptă purtată în variate forme de către cei ce au constituit decenii strînse în multe secole doar mulțimea brațelor voinice de muncă, dezvăluie înfruntări politice interne, amintesc de vechi și statornice legături de prietenie între popoare, de drepte ori nedrepte conflicte războinice între ele, afirmă concepții progresiste sau de frînă în promovarea noului în diverse domenii, surprind viața oamenilor sub aspect cultural, întregesc în general portretul oamenilor și al epocii date.

Așa se explică de ce documentele de arhivă — fie cele create de o anume instituție, fie cele familiale, rămase de la oameni ce au jucat un rol deosebit (pozitiv sau negativ) în desfășurarea unor evenimente istorice — au constituit, alături de cele arheologice, etnografice și folclorice, izvoare mult folosite și mult prețuite de către istoricii români dintotdeauna.

Așa se înțelege de ce istoricii din zilele noastre, cercetători ai istoriei trecute sau prezente a poporului român, înarmați cu concepția științifică marxist-leninistă, explicînd fenomenele prin prisma materialismului istoric, au acordat și acordă importanța cuvenită documentelor de epocă, considerîndu-le argintul viu ce nu poate lipsi din nici o pagină de istorie scrisă, reconstituită. Mai mult chiar, preluînd o bună tradiție, au considerat și continuă să considere ca o mare îndatorire a lor publicația unor colecții de documente cu referire la principalele evenimente din istoria României. Colecțiile de documente publicate într-un răs timp de trei decenii precum și cele pregătite pentru tipar sau în curs de pregătire, sînt toate la un loc, certe dovezi de prețuire și înțelegere, în același timp, a valorii informaționale ce o prezintă documentele de epocă, a necesității punerii în circuitul cercetării științifice, sub forma unor culegeri tematice.

Nu dorim să prezentăm, de data aceasta, o culegere de documente pe o anumită temă, ci doar să dăm glas, prin intermediul revistei hunedorene Sargetia, la două rapoarte-memorii inedite. Ele aparțin fostului consilier agricol al Munților Apuseni, D. Comșa și au fost înaintate în lunile august—septembrie 1919 Consiliului Dirigent. Documentele ce vor putea fi urmărite în paginile ce urmează au o semnificație istorico-etnografică. Cuprind numeroase referiri la situația social-economică a țăranilor din satele de munte din Apuseni și la practicarea unor meșteșuguri populare țărănești.

Sosit la Abrud în iulie 1919, pentru a îndruma îndeosebi dezvoltarea industriei casnice din aceste locuri, ca trimis special al Consiliului Dirigent¹, profesorul pensionar D. Comșa străbate sat cu sat și consemnează în rapoartele sale cele văzute sau auzite și face — după puterile lui și ale vremii sale — propuneri pentru a mișca măcar cu un pas înainte, spre bine, viața acelor care veacuri de-a rîndul au trăit în înălțimile codrilor fără a ajunge economic — și nu din vina lor — la înălțimile acestora.

1. Cf. Marcel Știrban, Consilieratele agricole din Transilvania în anii 1919—1921. AIIC, 1975, p. 232, 235, 239—240.

Profesorul D. Comșa a făcut cu prilejul drumetțiilor sale în Apuseni dese popasuri în satele de munte în care prelucrarea lemnului, și mai ales confecționarea vaselor de lemn și a spetelor de țesut, erau „obștește practicate“. În numai câteva ceasuri, cât putea să zăbovească într-un loc, consilierul agricol al Munților Apuseni a reușit să surprindă măiestria meșteșugarilor țărani de aici, vestiți în confecționarea vaselor de lemn sau a spetelor de țesut, s-o descrie apoi cu pasiune, lăsînd totodată o prețioasă mărturie a vieții țăranilor munteni.

Desigur unele lucruri, din cele relatate, sînt cunoscute azi istoricilor sau etnografilor contemporani. Despre industria de casă în general din Munții Apuseni s-au scris multe lucrări, iar despre țăranii meșteșugari din Rîșculița — cărora D. Comșa le-a consacrat în mod special unul din memoriile sale — a scris în 1947 și harnicul etnograf Valer Butura. Cutreierînd și el Apusenii cu aproape treizeci de ani în urmă s-a abătut pe la porțile caselor din Rîșculița, întocmai cum a făcut și D. Comșa în 1919, și a descris apoi, într-un frumos studiu, procesul confecționării spetelor de țesut, precum și pribegiile rîșculițenilor, prin țară și peste hotarele ei, pentru valorificarea produselor lor².

Apreciînd articolul amintit despre spătării din Rîșculița, precum și celelalte studii sau referirile din lucrările de sinteză la prelucrarea lemnului în Munții Apuseni socotim utile publicarea celor două rapoarte pentru ceea ce au înedit dar și pentru importanța ce o au în ansamblul lor. Surprinzînd situația social-economică a țăranilor din câteva sate din Munții Apuseni, și stadiul meșteșugurilor țărănești din aceste locuri, într-un anumit moment, foarte apropiat în timp de 1 decembrie 1918, ele pot constitui puncte de referire atît pentru epoca ce le-a precedat cît și pentru anii următori, iar ca izvoare contemporane, lăsate de un contemporan, pentru istoria contemporană, au pe lîngă o incontestabilă valoare documentară și una omagială, omagiu ce se cuvine adus mereu oamenilor și locurilor din „Apuseni“.

A N E X A Nr. 1

14 august 1919 Abrud. Un raport al consilierului agricol al Munților Apuseni adresat Consiliului Dirigent, Resortul agriculturii în care analizează aspecte ale situației social-economice a țăranilor din această parte a Transilvaniei făcînd în același timp și unele propuneri pentru îmbunătățirea vieții lor.

Consilieratul agricol „Munții Apuseni“
Nr. 3 din 14 august 1919

Onorat

Consiliu Dirigent, Resortul agriculturii, industriei și comerțului
S I B I U

I. De cînd am sosit în Abrud, la 26. 7. (1919) și pînă la 7 a lunii curente (august 1919) cînd m-am reîntors aici (la Sibiu) spre a lua parte, ca membru cooptat, la ședința M(arelui) Sf(at) N(ațional) zilnic am pus în discuție chestiunea industriei... lemnului, industrie pe alocora obștește practică și servind populației sătești drept rezăim și izvor de trai.

În vreo 10 comune se practică mai ales sau exclusiv industria cunoscutelor vase de lemn: căzi, puțini, ciubere, vedre, ghoabe, donițe, troci de spălat etc. În numeroase alte comune se produc adesea în mare, scînduri diverse, lățișori (lațuri), șindrile, obedele, codoriști de coase, șele, războaie de torș, greble, furci, lopiți, pari de vie, drugi, căpriori, birne, grinzii etc. În câteva sate, între munții păduroși, se plămulesc jînițe, cotețe, gâbănașe și case întregi chiar, conform planului și dimensiunilor comandate.

Spre a mă dămîrii și orienta îndeplin nu arareori am stat ore întregi de vorbă cu aceia cari pregătesc obiectele menționate, descusînd pe unii și (pe) alții și coborîndu-mă și la amănunte. Iată pe scurt ce am putut ști aici :

Sub fosta oblaudire maghiară, atît de ostilă moților, procurarea materialului, doage, cercuri, bușteni, pari, codoriști, etc. era foarte anevoioasă, avizată fiind obște băstinașe mai numai la codrii erariali și „domnești“ închinași și ei hrăpărețelor exploatații... Șicane și huiduleli, pedepse draconice și volnicii însoțite de taxe umflăte, erau la ordinea zilei. Și cumpărații trebuiau arborii pe nevăzute, anticipînd taxele impuse și pentru material în parte netrebnic.

În condiții atît de măstere, industria lemnului s-a menținut totuși neînduplecată fiind vinșosia însăscută moților și neîntrecută puținătatea trebuințelor în lupta pentru trai.

De cînd cu „revoluția“ ce isbucnise și aici anul trecut (1918), arboretul relativ apropiat a îndurat, cu mari excepții grave devastări... Contemporanii sînt în așteptarea codrilor erariali și domnești, de cari speră a beneficia ca arindași sau cumpărători. Ceea ce îi preocupă mai cu seamă este să aibă unde paște vitele relativ multe și să poată căpăta material bun, ieftin și din belșug, pentru scînduri, greble, șindrile etc. În ambele direcțiuni, așa sper, li se vor putea face înlesniri considerabile.

Voi așinti acum privirea mai ales asupra cunoscutelor vase de lemn... și anume: zdran-căne, cupe (...), pătrăriți, donițe, șustare, ciubărașe, ciubere, vedre, găleți.

2. Valeriu Butură, Rîșculița, un sat de spătări din Țara Zarandului. Extras din Lucrările Institutului de Geografie, Cluj, Vol. VII, 1947.

proște, fedezele, hurdo (pentru unt), gloabe (pentru castraveți) etc., berbințe (un fel de butoaie prelungi), căzi, putini, troci de spălat etc.

Ași merge prea departe voină a schița mersul confecționării și diversele operațiuni. Atita pe scurt că doagele se cioplesc din „trunchi” divizați în „bocuri” sau „boci” cu „ferezul”, apoi cu „săgeata” numită și „custură” ori „secura” bine agerită și lovind cu un maiu de lemn. După ce s-au uscat intrucit, răsfirate cruciș și curmezis lîngă cîte un par drept proptea, doagele cioplite se aduc din pădure acasă pe osie sau desagite pe cai, în „roate” strins cercuite. Ca excepție se aduc și bocuri în care spre a fi despicate și cioplite acasă. Uscatul doagelor se continuă sub streșina casei sau aiurea la adăpost, rareori în (aier) liber.

Pregătirea bocilor și doagelor începe după rusali și ține pînă la Sîmedru cînd frigul începe a se înăspri. Adusul acasă se face pe rînd. Întîietate se cuvine doagelor îndeplin uscate, grosicioare, lipsite de noduri și pete întunecoase. În pragul iernii începe confecționarea și „dresul” cu „mezdreala”, „ghiuitul” pe margini, potrivirea doagelor și „legatul” cu cercuri de lemn, rareori de fier.

Vasele confecționate gata se introduc unul într-altul după mărime, formînd împreună așa numitele „chișițe” din cîte 12, 14 sau 16 piese.

În căutarea (lor) neobosită (spre a le valorifica)... consimt a le da în schimb bucate sau măcar un codru de pine ori (de) mămăligă drept merinde, acești drumeți fără astîmpăr nevoiți sint a pribegi din sat în sat, pînă în depărtări de necrezut, în spre Tisa și Dunăre. Mulți alții umblă pribegind cu lunile, împovărați cu cercuri și citeva scule implorînd dărnicia pe nimerite și durmind sub streșini ori în bălării, uneori răbdînd de foame sdremțuroși, peticiți și murdăriți ca vai de ei.

Din cauza sărăciei și lipsei de car și cai numeroși „văsari” se vād siliți a vinde marfa samsarilor adesea hrăpăreți și în parte îmbogățiți.

A zădărnici asemenea pribegii, reținînd pe moți acasă și imbuindu-le bucate ieftine și deci posibilitatea de a exercita meseria în tihnă și fără întrerupere, iată una din problemele ce mi se impun de rigoare. Astfel mi-am fost zis din capul locului și dezlegarea continuă a mă preocupă zi de zi. Datorită și pribegia și cu ea milogirea și cerșitul „din poartă'n poartă” negreșit lipsei de bucate care trebuie deci înlăturată, prin întreținerea de grînare copioase oferind populației ocazia binevenită de a se aproviziona cu bucate cît mai ieftine oricînd. Speșele transportului și (ale) manipulației puțin împortă.

Un al doilea remediu, tot așa sigur și nimerit ar fi putința de a vinde acasă sau în vecinătate produsele industriale, așadar scînduri, vase, greble, etc. Două camioane sprintene și încăpătoare ajung spre a transporta la cele două sau trei magazii situate la îndemînă, produsele lemnoase aproape toate. Restul se va fi cîrînd ca de obicei cu cai sau bol.

Procurarea, transportul, înmagazinarea și vinderea bucatelor de o parte iar de altă parte plasarea lemnăriei cumpărate s-ar putea încredința Băncii Centrale de Comerț, înadins menită de a veni în ajutorul industriei și comerțului românesc. Convenabile atît vînderii în mare cît și confecționării ar fi piesele înfăptuite la comandă, în număr de sute de mii. Piesele răslețe, cumpărate de ici-colo, îngăduie și ele gruparea la fel, conform trebuințelor atît de osebite.

Ca mergînd mină în mină, importul și exportul schițat imbină mari avantaje. Deodată cu aprovizionarea atit de promtă și îndeminată, samsaricul și pribegia cu săptămînille și deci truda și milogirea vor înceta ca prin farmec. așa că atît samsarii cît și văsarii înșiși vor pune întreagă munca și timpul astfel cruțat în serviciul industriei și economiei de vite, cari, amîndouă ar lua avîntul dorit. Banca însăși ar putea realiza cîștig însemnat, lipsa bucatelor fiind în Munții Apuseni adînc simțită an de an și produsele datorate industriei lemnului obștește folosite pretutîndeni. De mare trecere se bucură ele mai ales în largul cîmpurilor mînoase și cu deosebire în centrele mari comerciale, unde găsîm și depozite permanente cuprînzînd lemnărie fel de fel, care se vînde în mic și în mare cu profit considerabil și todeauna sigur.

Dacă banca citată sau alt institut financiar românesc ar înjgheba, firește pe îndelete, depozite la fel în Arad, Timișoara, Oradea Mare, Brașov, Craiova, Brăila, București etc. industria lemnului ar lua proporții neasemănat mai largi în folosul a zeci de comune. Dacă banca noastră comercială își va fi pricepînd chemarea viitorului mai deaproape, ea va îmbrățișa ideea unui import și export atît de avantajos fără ezitare, deplin asigurată fiind reușita bănească și nobil scopul de a fi sărit în ajutor unei populații atît de trudite, îndeminatice, muncitoare și brave cum sint moșii.

Intocmite ar trebui magazille de așa (natură) ca să poată adăposti bucate și lemnărie. Cerînd trebuința. Resortul agriculturii sau industriei bucurosi v-a pune la dispoziție cutare sumă drept subvenție, în scopul închirierii, refacerii ori cumpărării ocazionale. Preferabil e negreșit cumpărarea magaziiilor de-a gata asigurînd astfel păstrarea odată pentru todeauna.

Prin organizarea și întemeierea lemnăriei în stil mare, acest ținut întins, dar sărac și părăgînit, ar propăși economicște vîzînd cu ochii.

Rezumînd constat că în scopul de a uni și realiza progresul industrial început trebuie făcut, după părerea mea, cu înlesnire alimentației și deci a traiului, prin organizarea vînzării și punerea în condiții mai favorabile a industriei casnice, rezervînd pe mai tîrziu înființarea mult discutatului atelier de lemnărit, instalația electrică, etc.

Dintre chestiunile de interes practic care mă vor preocupa în viitorul nu tocmai îndepărtat ating aici în treacăt: sculptatul în lemn, împletitul cu nulele și papură etc., strungăritul, țesutul ameliorat și olăritul.

II. Ca măsuri pentru unirea progresului agricol vor servi expozițiile de vite cu premii și prelegeri, agonisirea de reproducători aleși și eliminarea celor netrebnicii, lărgirea și ameliorarea pășunilor, angajarea unui bacii iscusit, demonstrații practice din pomărit și legumărit, tovărășii agricole și cooperații de producție și consum.

Despre cum și în cari localități s-ar putea înfăptui cînd una cînd alta din problemele atinse, în parte costisitoare și cerînd multe pregătiri, rămîne să așteptăm propuneri motivate în special pe dată ce mă voi fi lămurit îndeplin asupra împrejurărilor date, economice și locale.

Ramul agricol aproape singur care predomina în Munții Apuseni atât de răcoșori și lipsiți de podaturi și văi largi este și va rămâne economia vitelor așa că decretul lege (de reformă) agrară în așteptare, se va resimți aici mai numai în ce privește lărgirea pășunilor prin luarea în arendă sau eventuale cumpărări.

Pășuni comunale mai întinse n-am întâlnit până acum. În schimb coastele mindru inierbate și pe alocurea stincoase și repezi apar presărate cu vite păscind în grupe de câte 2-5, pășunile comunale și composorale fiind cu mult mai mici. Norocul cu întinsele pășuni alpine cari au fost și vor trebui puse în serviciul vitelor, firește peste vară. Aproape tot așa întins e terenul ocupat de numeroasele fînețe private cari în urma cospitului servesc drept pășuni.

III. Comunicația în Munții Apuseni este, cum se știe, foarte anevoioasă. Căile ferate și așa puține fiind neîncopciate. Drumurile de 5 ani părăginite și sulșurile în parte repezi, revenind mereu. În două rînduri a trebuit să renunț la continuarea excursiilor anunțate, negăsind cărauși nici cu bani grei. Este dar neaparat a mi se pune la dispoziție un automobil ușor sau măcar o căruță fle trasă și numai de un cal bun. La din contră nevoit a-și fi a perinda comunele mai apropiate pedestru și respectiv a sta pironit aici.

Tot așa de anevoioasă și lîncedă e de prezent comunicația postală, deoarece Munții Apuseni aparțin la nu mai puțin de șase județe cu totațtea prefecturi, numeroase preturi, cărți funduare etc. Multe săptămîni vor trebui pînă să pot stringe datele agricole necesare. Din Abrud unde m-am stabilit deocamdată, hotărît că nu voi putea cîrmui sub raportul agricol și industrial, care premerge, decît abia jumătate din întinsul teritoriului propriu Munților Apuseni. În serviciul celeilalte jumătăți, înspre Criș și Ampol trebui-vă angajat un agronom regional, care să mă substituie mai ales la aplicarea reformei agrare, care nu îngăduie amînare, rămînînd firește de a interveni însuși unde și cînd reclamă trebuința.

Pe seama biroului rog a mi se permite angajarea unui copist, deocamdată cite 2-3 ore la zi.

De încheiere vă rog să binevolți a lua acest raport spre știre, aprobînd, deocamdată în principiu și firește în general programul schițat punînd în serviciul acestui consilierat un agronom destoinic.

Sibiu la 14 august 1919.

DEM COȘA, consilier agricol
pt. Munții Apuseni.

Arhiv. Stat. Cluj, fond., Consiliul Dirigent, Resortul Agriculturii, Mapa nr. 3/1919, f. 1064-1067.

A N E X A N r. 2

11 septembrie 1919 Abrud. Procesul de confecționare a spetelor de război în comuna Rîșculița (Jud. Hunedoara).

Consilieratul agricol „Munții Apuseni“
Abrud nr. 25 din 11 septembrie 1919

Onor

Consiliul Dirigent, Resortul agricultură și comerț
S I B I U.

Vrednică de remarcat e confecționarea spetelor de război, practică din vechime, în comuna Rîșculița, plasa Baia de Criș.

La 3 l.c./ septembrie 1919 / cînd înadîns am stat acolo timp de peste două ore, dat mi-a fost a lua informații amănunțite asupra acestei industrii casnice ca... / cea / mai simplă și edeminatică, mai rentabilă și obștește practică n-am întâlnit nicăieri. Merită deci apreclierea și descrierea mai pe larg ce urmează :

Ca material servesc : lemnul sau trestia de baltă, tortul îngroșat de cîncă și puțină rășină. Atita tot.

Partea esențială sînt „dîntii“. Decît lemn uscat și puțin expus despicării, mai bine verde, care crapă sprinten / repede /. Prin înerea în apă lemnul uscat devine și el crepăcios. Uzitat e mai ales lemnul grăscior de alun (aici „tufă“), mesteacăn, frasîn, carpin, sînger, corn și lemnul cînesc. Spetele dese, folosite mai ales în Muntenia și pe alocurea în Banat se prepară bucuros din alunul atât de vînjos, molatic și îngăduind netezirea exactă. În colo e preferat sîngerul, lemnul cînesc și mesteacănul. Prin trîncicie se distinge cornul, scăderea căruia e, că se clopște în silă. Ca fiind mai presus de materialul lemnos e considerat trestia groasă și coaptă de ajuns care se despică în patru netezind apoi, cu tășul, marginea despicată numai.

În cadrul hotarului comunal lemnul trebuincios spetelor e pe sfîrșite așa că „spătariilor“ adese[ori] nu le rămîne decît agonisirea din crîngurile și pădurile din ce în ce mai îndepărtate, fie și cu riscul de a fi pedepsiți cu asprime.

Fuștel proaspeți de lemn se subîmpart cu frezrul îndătinat în bucăți de aceeași lungime. Drept măsură servește răvașul anume păstrat. Despicarea urmează fără zăbavă, cu ajutorul unui tăș simplu — cuțit grosior, toporăș sau despirător anume. Despicatul se continuă apoi cu tășul de clopit. Dîntii, subțirei, lătăreți, ce rezultă, se netezesc cît mai exact pe genunchi, trăgînd ușurel cu tășul adese(ori) agerit.

Femelle prepară așa foarte groasă prin răsucire cu furca, din cîncă prăsită în economia proprie. Avantajoasă ar fi roata de tors și îndeosebi o virtelnică de funari. Tragerea prin rășină subțiată împiedecă destrămarea și contribuie astfel la trîncicie. Pentru vreo 300 (de) spete ajunge un „tîoc“ de rășină, pe care o aduc moșii deodată cu vasele. Care după ce s-a vîrit grăbit în rosturile spetel, dîntii se prind cu așa înrășinată care, ea asigură înțeperea și distanțele la fel.

Confecționarea mai sprintenă, ușoară și convenabilă, mai ales în seriile lungi peste țarnă, abia se poate imagina. Ea îmbie ocazia binevenită de a pune în serviciul cîștigului sigur, pînă și moșnegi și babe istovite, invalizi avizați la cirgi, copilași sau fete de cite 7—10 ani.

Chiar și orbii au ce lucra. În satul Rîșculița toți și toate clopesc și leagă dinți pe întrecute, iarna și vara, abstracție /făcînd în/ puținele zile sau ore dedicate muncii la cîmp. Inadîns zic puține, clima fiind și aici meșteră și producția agricolă foarte restrînsă.

Spetele se compun din „numărători” a 3 dinți; zece numărători formează 1 „jirebie” / sau „păpușe” = 30 dinți. Diversele spete cuprînd cite 8, 9, 10, 11, 12—25 „jirebii”, după lungimea spetei și distanța între dinți.

Rîșculița găzduiește aproximativ 200 familii cari pregătesc anual cite 500—600 spete, laoltă deci peste 100 000. În comunele învecinate găsim numai cite 2—3 familii care pregătesc spete.

Spătarii exportă și distribuie marfa lor cam la fel cu „văsarii” dintre Arieș, așadar pribegiînd în largul țării, din sat în sat și pe la tirguri, pînă la Tisa și Dunăre.

Înaintea războiului preții spetelor varia după mărime și construcție, între 0,50 și 2 cor.; de prezent se vînd cu 5—7—12 cor. În schimb alor 100 000 spete diverse, plătute din materialul aproape gratuit, satul Rîșculița încasează la an suma aveau [adesea] considerabilă de vreo 700 000 cor., dacă nu și mai mult.

Că această industrie îngăduie propășirea în dimensiuni mult mai largi, îndoială nu în-care, trebuința spetelor fiind pretutîndeni simțită și neîntrecuți rîșculetii în ale confecționării.

Cu ajutorul unei subvenții de 2 000 cor. ușor s-ar putea înjgheba o cooperativă trainică de consum și valorizare și urmîrînd trei scopuri: procurarea în masă a trestiei și, cerînd trebuința, aducerea lemnului de alurea, înlocuirea sculelor primitive prin întocmiri mult mai spornice și valorizarea sprintenă prin trîmțirea și distribuirea în cercuri mult mai largi.

Reputația în viitor și prestigiul acestui consilierat, dedicat mai ales industriei casnice, reclamă acum la început, trecerea de la vorbe la fapte pipăite și deci înfăptuirea cooperativei menționate, tocmai fiindcă promite reușită sigură, imediată și de natură a inspira încredere în forțele proprii.

Este dar motivată acordarea subvenției de 2 000 cor.

De la sine se înțelege că suma trimisă aici va ajunge la destinație ca avînd a servi drept fond de rezervă sau doară rînd pe rînd, în măsura trebuințelor neaparate. Membrii înscrîși vor fi ținuți de a solvi codzațiile prescise, eventual și o parte din profitul realizat în tovărășie.

Neavînd la îndemină statute pentru cooperative, rog a mi se trimite de urgență un exemplar fie și cu ramburs.

Abrud 11 sept. 1919

D. Comșa
consilier agricol

Consiliul Dirigent Resortul agricultură și comerț

Intrare nr. 7681/a 29 XI 1919

/ Rezoluție / S-a acordat un ajutor de 200 cor / sau 2 000 ? / în scopul arătat de dl. consilier. V. Popa.

Ibidem, Mapa 4/1919, f. 685—688.

LA VIE ET LES OCCUPATIONS DES PAYSANS DE CERTAINS VILLAGES DE MONTAGNE DU DÉPARTEMENT DE HUNEDOARA, À LA LUMIÈRE DE DEUX DOCUMENTS DU 1919

R é s u m é

L'auteur publie deux rapports établis par le conseiller agricole des Monts Apuseni aux mois d'août-septembre 1919. Ces documents fournissent des données sur la vie socio-économique des paysans de Rîșculița et d'autres villages de montagne et décrivent le processus de certains métiers pratiqués à cette époque dans les Monts Apuseni.

†